

Europa en de crisis

André Mommen

De financiële crisis die sinds 2008 de Westerse wereld in haar greep heeft, is nog lang niet uitgeraasd. Na het imploderen van de vastgoedzeepbel in de Verenigde Staten en de ondergang van de banken in IJsland bevindt zich vooral de eurozone in het oog van de storm. Of de euro als monetaire constructie binnen de Europese Unie (EU) nog een lang leven beschoren zal zijn, is op dit moment nog altijd onzeker. En ook of de EU een verdere neerwaartse economische spiraal bespaard zal blijven.

Een remedie voor de huidige monetaire en economische problemen ligt immers niet zo direct voor de hand. De EU is niet de Verenigde Staten waar monetaire, financiële en economische politiek onder één staatsgezag vallen.

Toch kennen we de diagnose van de huidige kwaal die achtereenvolgens eurolanden als Ierland, Portugal, Griekenland, Spanje en Italië aan de rand van het bankroet hebben gebracht. Maar ook landen die niet tot de eurogroep behoren, vooral dan de armere ex-socialistische landen, staat het water reeds lang tot aan de lippen. Maar omdat ze meestal de euro niet hebben, zijn ze grotendeels van de monetaire dwang vanuit de Europese Commissie in Brussel en de Europese Centrale Bank (ECB) in Frankfurt verschoond gebleven. De huidige crisis is dus groter dan alleen maar die van de euro. Ze treft de hele constructie van de EU. De crisis is die van het kapitalisme naar Europees model.

De oorzaak voor de huidige malaise is bekend. De euro was een uitvindsel om via een monetaire unie ook een economische en op verdere termijn een politieke eenheid te scheppen, met als motor het duo Duitsland-Frankrijk. Daarvoor was dan een stabiliteitspact ontworpen om de

deelnemende landen aan stringente budgettaire normen te onderwerpen. Want anders zou de euro al van meet af aan tot mislukken zijn gedoemd. Zoals bekend lukte die budgettaire rigueur geenszins. Want al snel bleken Duitsland en Frankrijk zich niet aan de zogenaamde “Maastrichtnorm” te houden. Die schreef voor dat het begrotingstekort van de centrale overheid niet meer dan 3 procent mocht belopen en dat de staatsschuld niet meer dan 60 procent van het BBP mocht bedragen. En om het project van de euro aantrekkelijk te maken had men ook nog eens landen als België of Italië, die een staatsschuld van meer dan 100 procent van het BBP met zich meestorsten, toegelaten. Dat ook Griekenland mee mocht doen, nota bene het land met de zwakste economie, was eveneens opmerkelijk. Kortom, de euro was geboren met een handicap die na verloop van tijd onoverkoombaar zou worden.

Het gevolg hiervan was dat het economisch sterke Duitsland uiteindelijk het beleid ging bepalen. Dat was ook nodig om de Duitse economie die de integratie van Oost-Duitsland maar niet kon verteren, wat aan te jagen. De euro ging daarom de concurrentie met de Amerikaanse dollar aan waardoor een deel van de wereldhandel zich in euro voltrok. Als betaalmiddel hielp de euro om de Duitse importen te financieren, wat zich vertaalde in de Duits-Russische samenwerking voor de import van Russisch aardgas. Duitsland zag in de euro ook een garantie voor monetaire stabiliteit. Het was gedaan met de talloze competitieve devaluaties in de Zuid-Europese landen. Duitsland exporteert vooral hoogwaardige industriële goederen naar en importeert hoofdzakelijk grondstoffen en voedingwaren uit die landen. De arme eurolanden profiteerden ogenschijnlijk ook mee. Ze konden nu gemakkelijk tegen lage rente in euro lenen om dure Duitse

industrieproducten aan te schaffen zonder zich voorlopig echt zorgen te moeten maken over de betaling ervan. De banken uit de rijke eurolanden tekenden immers grif in op hun staatsleningen. Aan dit sprookje is sinds 2008 een einde gekomen.

De economieën rond de Middellandse Zee hebben daardoor ook zelf de huidige problemen over zich heen geroepen. Van een grote samenzwering van Duitsland tegen Zuid-Europa is dus geen sprake. Doordat de arme eurolanden goedkoop op de financiële markten hun staatsschulden konden financieren en hun banken kredietlijnen mochten openen, werden alle remmen losgegooid. Stringenter belastingen innen was ineens geen prioriteit meer. Duurzame economische groei uit de buitenlandse leningen financieren ook al niet. Speculatieve zeepbellen slorpten de overvloedige liquiditeiten door de lokale banken én door de goedkoopgeldpolitiek van de ECB geschapen automatisch op. In het geval van Ierland en Spanje leidde dat zelfs tot een ongekende bouwwoede waarbij de lokale banken de spaarcenten van de mensen blindelings in de projectontwikkeling stopten zonder zich af te vragen of al die appartementen, villa's, kantoorstorens en sporthallen wel ooit kopers of huurders zouden kunnen vinden. De schuld voor de vastgoedzeepbel ligt hier vooral bij de banken. Die wilden graag snel geld verdienen aan het afsluiten van hypotheekleningen. En ook bij de vastgoedspeculanten die bleven doorbouwen zonder dat de overheden een bouwstop decreteerden. Hoe meer er werd gebouwd, hoe meer werk en hoe meer belastingen de overheden konden heffen. Reken je maar rijk! Deze bonanza ging gepaard met cliëntelistische praktijken. Belastingontduiking versterkte deze feeststemming krachtig. Zoals inmiddels wel bekend is, betaalden de rijke Griekse reders geen belastingen, want ze waren allemaal *offshore* gegaan. En de middenstand vergat de BTW te betalen. Veel ambtenaren namen er een tweede baan bij of rommelden maar wat aan. Dat alles zorgde voor de materiële basis van een bloeiend politiek cliëntelisme. Waarbij Griekenland, maar niet alleen dáár, met zijn twee grote populistische partijen PASOK en Nieuwe Democratie de kroon spande.

De gevaren die deze bonanza met zich meebracht, werden echter door de diverse

politici, financiële goeroes en neoliberale ideologen verkeerd ingeschat. Of, tenminste, ze wilden het feest niet bederven. Een groot deel van de bevolking leefde in de meeste Europese landen in een euforie door de snel klimmende consumptieve welvaart voortgekomen uit de diverse zeepbellen. Ook buiten de eurozone deed zich een gelijkaardige trend voor. Het neoliberalisme voor de massa's predikte dat een eenvoudige Hongaar of Pool zijn appartementje uit de communistentijd beter met een hypotheek in euro's of Zwitserse franken kon financieren in plaats van in zloty of forint, omdat dan de rente een stuk lager lag. Nu vooral de koers van de Zwitserse frank is gestegen, kunnen deze leners de leninglasten niet meer opbrengen.

Intussen is het inzicht gerijpt dat men afscheid moet nemen van al deze neoliberale illusies. De euro verdedigen heeft geen zin meer. De mantra dat de eurolanden – dus de burgers – deze crisis via overheidsbezuinigingen en het verkopen van staatsbezittingen moeten uitzweten, is lachwekkend. Wie op dat pad Angela Merkel wil volgen, die zal uiteindelijk met Duitsland en enkele satellietlandjes (Nederland en België) eindigen met een euro die niets anders dan een veredelde Duitse mark is. En het Europese project dan dat via de euro een alsmaar diepere EU moest helpen realiseren? Dat zal uiteindelijk de grote illusie van het begin van deze eeuw blijken te zijn geweest waartegen ook de Angelsaksische neoliberalen zich altijd hebben verzet. Want laten we wel wezen: de euro is géén neoliberale uitvinding op zich. Het is primair een politieke uitvinding van de Duitse en Franse regeringen geweest om na de val van het communisme een economisch blok te vormen zonder eerst een politiek en sociaal Europa te scheppen.

We weten inmiddels ook dat de Griekse economie niet zal worden gered door de Griekse schuld kwijt te schelden. Of dat Spanje uit de recessie geraakt door het onverkoopt onroerend goed via de ECB verder te laten financieren. Alleen herstel van economische groei, die weer meer werkgelegenheid moet genereren, kan helpen. En daar is een forse ingreep van bovenaf voor nodig. Want duurzame economische groei komt niet vanzelf tot stand. De oude soevereine schulden vormen dus *niet* de kern van het probleem. Het probleem is

de financiering ervan op een gezonde economische basis. Een gecontroleerde inflatie kan ook helpen. Want daardoor smelt de geleende hoofdsom geleidelijk weg.

Crisissen kunnen de grondslagen leggen van een ander, een solidair én sociaal, Europa. Door vanuit de lokale bevolkingsgroepen en de sociale organisaties de krachten te bundelen om met de dictatuur van de financiële markten te breken. De uitweg van de crisis is dus in wezen *politiek*. De opkomst van linkse bewegingen bij de verkiezingen geeft dus hoop. Dat geldt voor Syriza in Griekenland en ook voor de *Parti de Gauche* in Frankrijk. Uiteraard kunnen deze bewegingen weer even vluchtig verdwijnen als ze zijn opgekomen. Verkiezingen zijn slechts een moment in een hogelijk gemediatiseerde mobilisatie. De bewegingen verdienen ook een verankering in de bevolking en de structuren. Anders vervluchtigen ze. Met spanning mag men daarom uitkijken hoe Syriza of de *Parti de Gauche* de laatste verkiezingen, die zeker niet alleen maar schitterende overwinningen opleverden, zullen verteren.

Uiteraard wordt er links van het midden hard nagedacht over beleidsalternatieven. En ze gaan heus niet alleen maar uit van studeerkamergeleerden of bizarre linkse sekten. Onlangs nog lanceerde een groep uit de top van de Duitse vakbeweging samen met economen en filosofen een oproep tot het vormen van een nieuw Europa. Een Europa dat komaf maakt met de heilloze bezuinigingsrondes, met het scheppen van een steeds grotere sociale kloof tussen de lidstaten van de EU en binnen die lidstaten, en met het verder afbreken van het systeem van sociaal overleg zoals dat na 1945 tot stand was gekomen. Of deze oproepen volstaan om de neoliberale politici tot andere inzichten te bewegen is echter onwaarschijnlijk. Ook parlementair links heeft nog altijd niet de abdicatie voor het neoliberalisme volledig verteerd.

Wat gaat de Franse president François Hollande bijvoorbeeld doen met zijn kersvers verworven mandaat en met de absolute meerderheid in de Assemblée? Het presidentiële plan om de komende jaren niet alleen de economische groei te stimuleren en dat te financieren uit staatsleningen en Europese structuurfondsen ligt er wel, maar ook het herstel van de overheidsfinanciën

krijgt van Hollande prioriteit. Voorlopig is Frankrijk nog altijd schatplichtig aan het Duitsland van Angela Merkel dat geen stimuleringsbeleid wil. Want dat zou neerkomen op een “gemakkelijkheidsoplossing”. En het is nog niet gezegd dat als Merkel volgend jaar de bondsverkiezingen verliest, dat de SPD, als ze deel zal nemen aan de macht, dan een andere koers zal willen varen. Zeker als *Die Linke* door interne verdeeldheid en afwezigheid bij straatmanifestaties verder wegzakt in de volksgunst. Want laten we wel wezen: niet in alle landen tekent zich tegelijkertijd en met even veel intensiteit een alternatieve linkse beweging af die de verkalkte en geneoliberaliseerde sociaal-democratie van het electorale bord vermag te vegen. En dat laatste zal toch de voorwaarde vormen voor het realiseren van een fundamentele koersomslag die komaf maakt met het huidige beleid.